

ERNEST HEMINGWAY

»Az ember nem arra született, hogy legyőzzék... Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni...»

(Az öreg halász és a tenger)

Eppen elvégezte a középiskolát, amikor az Egyesült Államok belépett az első világháborúba. Jelentkezett a hadseregbe, de nem vették fel, mert félszemén egy boxmérkőzés nyomait viselte. Néhány hónap múlva mégis módját ejtette, hogy a hadszíntérre jusson: egy vöröskezes kocsifőként Olaszországba ment. A piavementi harcokban, valamelyik kétségbeesett osztrák ellentámadás során súlyosan megsebesült, aknaszilánkok szaggatták össze a lábát. Három olasz katonával volt együtt, azok mindhárman ott veszttek.

A háború egész életére rányomta bélyegét. A felmérhetetlen szenvedés, a gyilkos és mégis visszavonhatatlan parancsok, a véletleneken forduló élet vagy halál, a megrázkódtatás, amelyet sebésülése okozott — ezek az élmények vetették elébe a kérdést, amelyhez azóta minden művében visszatér: hogyan maradhat ember az ember egy embertelen világban, amikor csak egy biztos: hogy végül a halál vár reá.

»A világ mindenkit megtör — írja egyik első könyvében — s a törés helyén azután sokan megerősödnek. Azokat azonban, akik nem akarnak megtörni, azokat megöli. A nagyon jókat, a nagyon nemeseket és a nagyon bátrakat megöli, különbség nélkül. Ha nem tartozol közéjük, akkor is biztos lehets benne, hogy megöli, csak nem fog különösképpen sietni vele«.

Ezzel a tragikus érzéssel indul írói pályája.

A háború után egy amerikai lap tudósítója lett Párizsban. De néhány év múlva felhagyott az újságírással, és teljesen függetlenül élhessen és dolgozhasson. Eleinte igen keserves körülmények között élt, szinte éhezett, mégis visszautasított minden szerződést. Attól félt, hogy rosszabbat ír, ha előre eladja. De szerencséje volt, nem kellett sokáig várnia a sikerre.

Első novelláskötete — *In Our Time* (Napjainkban) címmel — 1924-ben jelent meg. Gyermekkori és háborús élményeket idéz fel benne. Két közös vonásuk van az elbeszéléseknek. Az egyik, hogy többé-kevésbé mind az író személyes élményeiből táplálkozik; Hemingwaynek szinte valamennyi könyvét át meg átszövik az önéletrajzi vonatkozások, hőseit

önmagáról mintázza. A másik pedig: témája mindig valami megrázó esemény. A testi és lelki szenvedés szörnyű, néha hihetetlen példái, amelyek mégis megestek, méghozzá éppen most, »napjainkban«.

Stílusa már ezekben az első történetekben is a híres Hemingway stílus: rendkívül tömören ír, szűkszavúan, a lényegesre szorítkozva. A leírásokat kerüli, annál több a dialógus és a belső monológ. Alakjai úgy beszélnek, ahogy a valóságban: egyszerű, rövid, néha éppenséggel csonka mondatokban, bár sokszor hévvel, a magukét hajtogatva, a másokra alig figyelve. Ezt a stílust is az a törekvése szülte, hogy minden kendőzés, szépítkezés nélkül, illúzióktól mentesen ábrázolja a valóságot. Ezért nem riad vissza a legborzalmasabb jelenségek ábrázolásától sem, ha szüksége van rájuk egy-egy helyzet, vagy hangulat érzékeltetéséhez. De csak módjával — nem naturalista, nem vész el ezekben a részletekben, mert végeredményben az érdeklí, ami szereplői lelkében játszódik le. S az író maga mintha eltűnnék a valóság ábrázolása közben: soha nem kommentál, semmit sem fűz hozzá alakjai szavához és gesztusaihoz. Ez az objektivitás természetesen csak látszólagos, hiszen a szereplőket ő választotta, sorsukat ő szabja meg, minden szavukat ő adja szájukba. Mégis, objektivitásra való törekvéssel és tömörségével — legjobb műveiben — a realiztikus ábrázolás olyan fokát sikerült elérnie, mint előtte talán még egy írónak se.

Első regénye, a *Különös társaság* (1926) annak a fiatal értelmiségi nemzedéknek a rajza, amely az első világháború után minden eszményből kiábrándulva és

minden polgári előítélettel szakítva ivásban, szeretkezésben, ökölvívó mérkőzések és bikaviadalok mámorában keresett menekülést felelőssége elől. A kép rendkívül sivár, egyenesen ellenszenves, s amíg az író ebben a körben marad, nem is lehet más. Itt még a későbbi művek vissza-visszatérő nagy motívuma is csak az ivásra és részegsége vonatkoztatva bukkan fel: *»Sose hadd el magad, Jake«* — biztatja a társaság egyik tagja a másikat. — *»Ez a siker titka, Jake. Az ember ne hagyja el magát soha. Az ember soha ne hagyja el magát nyilvánosan.«*

1929-ben jelent meg a *Búcsú a fegyverektől*, Hemingway első kiemelkedő műve. Ezúttal ismét háborús élményeit elevenítette fel, s Fred Henry harctéri kalandjában saját sebesülésének történetét írta meg. Henry még éppolyan kiábrándult ember, mint a »különös társaság« tagjai. Miért különb mégis náluk? Mert nem adja meg magát. A háborút követő évek teljes kiábrándultsága után az élet kezdett ismét tartalmat és értelmet nyerni az író szemében. Ha reménytelen is az egyénnek a környezetével és a halállal folytatott harca, ki kell tartania a végsőkig, becsületből, az emberi élet méltóságáért. Ez a gondolat lesz majd a második világháború táján *Sartre* és *Camus*, a francia egzisztencialisták filozófiájának lényege — Hemingway megelőzte őket a gondolat irodalmi megfogalmazásában.

Fred Henry már kezdetben sem érez közösséget a nagyhatalmak háborújával, de igyekszik férfiasan helytállni. Csak akkor veti le az egyenruhát, akkor köt »különbékét«, amikor úgy látja, hogy az öldöklés féktelen mechanizmussá vált már. De ezzel se mond még le a boldog életért való küzdelemtől — csupán kisebb körre, saját életének körére szorul most ez a harc. A háború borzalmainak éles ellentéte Fred Henry és egy angol ápolónő, Catherine Barkley szerelmének története. A kórházban szeretik meg egymást, ahol a fiút sebesülése után ápolják. Amikor Henryt az a veszély fenyegeti, hogy szökéséért letartóztatják, éjszaka, csónakon Svájcba menekülnek. Catherine gyereket vár. A háborútól és minden gondtól megszabadulva élnek boldogan a hegyekben — s mégis utoléri őket a tragédia: a gyermek holtan jön világra és néhány órával később az asszony is belepusztul a szülésbe. Hiába volt a szökés, szerelmem, minden. *»Ennyi az ember. Csak megalhni tud. Azt se tudja, mi van vele. Nincs is ideje hozzá, hogy megtanulja. Csak bedobják az életbe, elmondják neki a szabályokat és az első alkalommal, amikor rajtacsípi, hogy eltért tőlük, megölik.«* Megrázó módon érzékelteti Hemingway az ember tehetetlenségét a

halállal szemben, amikor Henrynek Catherine haldoklása közben eltöltött üres óráit írja le. S az asszony utolsó szavaival is: *»Ne légy nyugtalan drágám. Én egyáltalán nem félek. Csak alávaló aljasság, ami történik.«*

*

A huszas évek végén és a harmincas évek elején lassan erősödik Hemingway írásaiban az ellenállásra, kitartásra biztató hang. Legismertebb ezek közül *The Undeatead* (Akit nem győztek le) c. novellája, egy kiöregedett matador utolsó viadaláról.

Közben visszaköltözött az Egyesült Államokba. 1930-ban a floridai tengerparton telepedett le s ez a vidék lett következő regényének (*Szegények és gazdagok*) színhelyévé. Még 1933-ban kezdte írni, de három év múlva a spanyol polgárháború félbeszakította munkáját. Amikor több hónapos spanyolorzági tartózkodás után visszatért Amerikába, a kézirat nagy részét megsemmisítette és újra írta. Amint a könyv címe is jelzi, új szempont érvényesül munkásságában: először szabja meg alakjainak jellemét tudatosan, szándékosan osztályhelyzetük szerint. Hőse, Harry Morgan, azok közé tartozik, akiknek semmijük sincs. Társai ugyancsak olyan emberek, akik *»minden nap éhenhalnak kicsit, hiszen már aznap elkezdtek az éhhalált, hogy világra jöttek«*. Becsületes munkából nem tudnak megélni — a kormány kevesebbet fizet a csatornaépítésnél dolgozó munkásoknak, mint amennyiből Harry eltarthatná családját. Így lesz belőle csempész. Persze erre is csak ráfizethet. Előbb a félkarját veszíti el, majd maga is elpusztul, amikor a tengeren egymaga kerül szembe három banditával. S itt még egy új motívum bukkan fel Hemingway művében. *»Így vagy ügy«,* ezek Harry utolsó szavai, *»aki egymaga van, annak fíkarcsnyi átkozott esélye sincs«*.

*

Közvetlenebb formában mutatkozik a spanyolorzági események és élmények hatása néhány évvel később (1940) írt másik regényében, amelynek tárgya is a polgárháború egyik epizódja. Hol vannak már a *Különös társaság* önmagukban élő figurái! Robert Jordan, az *Akiért a harang szól* főszereplője Amerikából ment át Spanyolországba, hogy a köztársaságiak oldalán verekedjék s *»a világ szegényeiért harcolt egész nyáron és egész ősszel, a zsarnokság ellen — mindazért, amiben hitt s az új világért, amelynek eljövételét várta«*. Nemcsak Spanyolországért — egy új Amerikáért is. Jordan tulajdonképpen író, mégpedig olyan, aki *»őszintén ír, ami nagy ritkaság«*. De most elhatározza: *»Megírja majd új könyvét is, ha kijutott innét. De csak olyan dol-*

gokról, amelyeket ismer, alaposan ismer. Sokkal jobb írónak kell lennem, mint amilyen most vagyok, hogy megbirkózhassam a feladattal — gondolta. Nem olyan egyszerűek azok a dolgok, amelyekkel ebben a háborúban megismerkedett.» Ezekben a sorokban Hemingway maga von határvonalat írói fejlődésében. Az őszinteség és a realizmus igénye természetesen csak erősödik a felelősségérzet növekedésével. Nem egyszer keményen támadja a köztársasági kormányt, vagy a hadsereg vezetőit is hibáikért. Ezúttal sem hallgatja el a háború borzalmait. S jóllehet annyi más Hemingway-hős után Robert Jordan is elpusztul a történet végén — mégsem úgy, mint a többiek. Feladatát elvégezte, a hidat — parancs szerint — felrobbantotta. A háború, a történelem nagy egészében csak apró feladat volt ez, de fontos és ő — végrehajtotta.

*

Az öreg halász és a tenger írója ismét tovább megy néhány lépéssel. Nincs már szüksége különleges alakokra, hogy problémáját kiélezhesse. Ez az első eset, hogy hőse nem katoná, nem sportbajnok, nem torreadór, nem csempész, hanem egészen közönséges, kétkezi munkájából élő ember — egy öreg halász. Ennek az egyszerű embernek a történetében megrázó képet rajzol valamennyi hozzá hasonló sorsáról. Csak szektáriánus szűkkeblőség marasztalhatta el az író-t ezért a könyvéért odahaza és késleltethette nálunk a magyar kiadást olyan sokáig. *Az öreg halász és a tenger* ritka erejű dokumentuma a szegényember sorsának a kapitalista világban. Hirtelenében csak Móricz Zsigmond *Boldog ember*-ét tudom melléállítani.

Ritka erejű dokumentuma nemcsak a szegényember sorsának, hanem hősiességének is. S tegyük hozzá, hogy Santiago az első hőse az írónak, aki végigállja a küzdelmet és nem pusztul bele. És az első, aki nem marad magára a világban. Igaz, a tengeren egyedül küszködik a nagy hallal meg a cápákkal, de közben a fiúra gondol. *»Bár csak itt volna velem a gyerek*», hajtogatja egyre és nem ok nélkül; Manolin gondosan ápolja a kimerítő kaland után s a következő alkalommal már ismét együtt mennek majd a tengerre.

Itt tart ma az író a válasz megfogalmazásában, amelyet a nagy kérdésre szeretne adni életművével. A világ gyilkos és kegyetlen körülötte. *»De az ember nem arra született, hogy legyőzzék.*»

*

A tettek mindig többet mondanak minden nyilatkozatnál. Hemingway, aki néhány rövidebb írásában már a huszas

években gúnyosan támadta az olasz fasizmust, 1936-ban, a spanyol polgárháború kitörése után saját költségén betegszállító kocsikat küldött a köztársaságiaknak és több hónapot töltött Spanyolországban, mint északamerikai lapok tudósítója. S akármennyire elege volt a harctéri élményekből 1917 óta, nem vonta ki magát a második világháborúból. Yachtját följajánlotta az amerikai tengerészetnek s készen arra, hogy a hajóval maga is levegőbe repülhet, segített földeríteni a kubai vizekre merészkedett német tengeralattjárókat. A normandiai partraszállásnál ismét haditudósítóként volt jelen, de nem elégedett meg ezzel a feladattal: francia partizánokból külön csapatot szervezett és részt vett Párizs felszabadításában.

*

Akiért a harang szól c. regényében ismételen leszögezi, hogy antifaszista, de nem kommunista. *»Vallottad-e valaha ezt a világnézetet*» — kérdezi magától Robert Jordan, aki tulajdonképpen maga az író. *»Soha. Nem is vallhatom soha. Nem vagyok igazi marxista és ezt tudom. Hiszek a szabadságban, az egyenlőségben és a testvériségben. Hiszek az életben, a szabadságban és a boldogság vágyában. So-hase gyötörd magad az elméletekkel, azokat nem a te számodra találták ki. De ismerned kell őket, nehogy parazitává válj...»* Hemingway itt pontosan megjelöli a maga helyét: a polgári demokratizmus hármass jelszavát írja zászlajára. A kommunistáktól elhatárolja magát, de ugyanakkor kötelezőnek tartja a marxista elmélet ismeretét, hogy élősdivé, kizsákmányolóvá ne válják, mint a polgári forradalmak győztesei.

Nem feladatunk jósolgatni, vajon tovább lép-e még valaha ennél is. Le tudja-e győzni individualizmusát, amely végeredményben történelmileg is és lélektanilag is egy forrásból táplálkozik demokratikus nézeteivel? Talál-e kiutat individualizmusa és demokratizmusa ellentmondásaiból? A mi dolgunk az, hogy becsüljük meg könyveit, olvassuk. Hiszen ha az élet más, kollektív formáit próbáljuk is megvalósítani, korántsem szüntettünk meg máról holnapra minden egyéni problémát. Ne féljünk az egzisztenciális kérdések mélyére nézni. Gondoljunk csak vissza rá: a háború, az átmeneti korszak nehézségei vagy az elmúlt évek politikai hibái mennyi egyéni tragédiát szültek. Szükségünk van Hemingway hőseinek elszántságára, bátorságára, meg nem alkuvására. Íróink pedig tanuljanak tőle. S ha valamelyiküknek sikerül majd egy jobb és emberségesebb világról az övéhez hasonló erejű képet festenie — boldogan fogjuk olvasni.

Viktor János